

УДК 378.091.12:005.963.2-051(410)

ТЮТОРСТВО: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Подпльота С.В., аспірант
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

У статті представлений історичний аналіз виникнення і розвитку тьюторства як традиційного елементу британської системи освіти, показані основні принципи тьюторської діяльності, історична та освітня значущість тьюторства, доведено зростання актуальності тьюторства в умовах європейського вектору освіти України.

Ключові слова: тьютор, тьюторство, тьюторська технологія.

В статье представлен исторический анализ возникновения и развития тьюторства как традиционного элемента британской системы образования, показаны основные принципы тьюторской деятельности, историческая и образовательная значимость тьюторства, доказан рост актуальности тьюторства в условиях европейского вектора образования Украины

Ключевые слова: тьютор, тьюторство, технология тьюторства.

Podpliota S.V. TUTORIAL SYSTEM: HISTORY AND MODERNITY

The article deals with the historical analysis of the origin and development of tutorial system as a traditional element of the British educational system; the main principles of tutorial work, historical and educational significance of tutors are shown; topicality of tutorial system is proved in a context of the European vector of Ukrainian education.

Key words: tutor, tutorial system, technology of tutoring.

Постановка проблеми. У 1999 р. з ініціативи Болонського університету процес інтеграції науки і освіти та визначення Україною курсу на приєднання до єдиного європейського освітнього простору, зумовили кардинальну зміну українських освітніх пріоритетів. Дедалі більше уваги приділяється створенню умов, що сприяють розвитку потреб, реалізації можливостей студентів. Цікавість до ідеї індивідуалізації та відкритості освіти, що зростає, висуває на перший план тьюторську систему навчання та виховання, використання якої виступає найбільш ефективним способом вирішення проблеми покращення якості освіти.

Тьюторство, запозичене з британської освіти, постає в Україні на сучасному етапі як інноваційний елемент. Відповідаючи на питання, чи може бути нині тьюторство ресурсом розвитку освіти, Н. Рибалкіна стверджує: «Якщо ми будемо мати перед очима приклад більш ніж семистолітньої історії тьюторства, нам буде з чим порівнювати сучасну ситуацію, її труднощі і незрозумілості, з проблемами, які були в минулому» [10, с. 15–30].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема тьюторства для вітчизняної науки є досить новою (на відміну від зарубіжної педагогіки), і, хоча в цьому напрямі ведуться активні наукові розвідки, вона ще не знайшла достатнього висвітлення у сучасних дослідженнях. До скарбниці пере-

дової педагогічної теорії і практики увійшли філософсько-педагогічні, теоретичні і методичні ідеї, концепції та міркування таких зарубіжних науковців, як: У. Тейлор, А. Мур, С. Маклафлін, А. Белл, К. Блекбурн, Р. Веджері, Е. Гордон, Л. Дейві, Г. Кавелті, Ч. Кінгслі, Дж. Міллер, М. Сойбі, Г. Хорст, К. Хібберт, Т. Ковальова, Є. Колосова, П. Щедровицький, а також українських вчених – А. Бойко, С. Ветров, Н. Дем'яненко, Т. Лукіна, М. Голубевоа, А. Жулківська, І. Семененко, Л. Семеновська, О. Літовка, Л. Москальова, Т. Литвиненко.

Постановка завдання. На основі вищевикладеного можна сформулювати завдання роботи, яке полягає у здійсненні історичного аналізу виникнення і розвитку тьюторства як традиційного елементу британської системи освіти, основних принципів тьюторської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У терміна «тьюторство» довга і заплутана історія. Його значення в концепції освіти змінювалося з плином часу в різних країнах та культурах. Тьюторство – це не просто технологія, це культура, яка сформувалася в історії разом із культурою викладання та навчання. Своїм корінням тьюторство сягає сивої давнини.

У процесі розвитку цивілізації життя людей постійно змінювалося, з'являлися нові професії, для яких був потрібен більш тривалий період підготовки з метою виявлення індивідів, здатних до конкретної, більш

складної, ніж у попередніх поколінь, професійної діяльності. Таким чином, наставництво формувалося протягом життя практично всіх поколінь людства. Наставництво в первісних спільнотах виявлялося в обрядах ініціації.

Для проведення обряду ініціації (з латини означає «посвячення, здійснення таїнства») обиралися наставники, які навчали молодь спеціальних ритуальних правил та вмінь, залучали їх до участі в господарській, суспільній та ідеологічній сфері життя. Таким чином здійснювався перехід на інший рівень досвіду, удосконалювався соціальний і особистісний розвиток [5].

Давньогрецька цивілізація дала світові чимало чудових філософів, у концепції яких вплетені безцінні думки про наставництво. Аристотель підіймав наставника на найвищу ланку в суспільстві. Він створив в Афінах навчальний заклад Лікей, яким керував протягом дванадцяти років. Написані ним у ці роки твори були конспектами бесід, які філософ проводив зі своїми учнями.

Платон розглядав виховання як найважливіший фундамент всього життя людини. Виховання, за Платоном, мало забезпечити поступове сходження учня до світу ідей. Здійснювати таке виховання міг лише наставник похилого віку, тобто людина, яка стояла на порозі світу ідей. Водночас необхідний був тісний духовний зв'язок між наставником і учнем (що згодом стали називати «платонічною любов'ю»).

Сократ – один з основоположників вчення про добру природу людини – вважав сенсом життя будь-якої людини моральне самовдосконалення. Головним завданням наставника Сократ вважав пробудження потужних душевних сил учня. Бесіди Сократа були націлені на те, щоб допомогти «самозародженню» істини у свідомості учня [8].

Для Ж.-Ж. Руссо наставник – це людина, яка навчає дітей тільки одного ремесла – життя, він не виховує людей певної професії або релігії. Результатом такого виховання стане людина, яка зможе бути ким завгодно. Руссо говорить: «Ми народжуємося позбавленими усього – нам потрібна допомога; ми народжуємося безглуздими – нам потрібен розум. Все, чого ми не маємо під час народження і без чого ми не можемо обійтися, ставши дорослими, дається нам вихованням» [9].

У середньовічних класичних англійських університетах (Оксфорд і, трохи пізніше, Кембриджі) сформувалася особлива форма університетського наставництва – тьюторство. Оскільки англійський університет зовсім не дбав про те, щоб всі студенти прослухали одні і ті самі курси і висував

свої вимоги тільки на випускних іспитах, студенти мали б самі вибирати шляхи, якими вони здобудуть знання, необхідні для отримання ступеня. У цьому їм допомагав тьютор.

Під час першого року навчання відвідування консультацій із тьютором було обов'язковим для всіх студентів. Вони щотижня звітували за проведену перед ним роботу. Тьютор здійснював функцію посередництва між вільним професором і вільним студентом. Цінність свободи була тісно пов'язана з цінністю особистості, і завдання тьютора полягало в тому, щоб з'єднати на практиці особистісний зміст і академічні ідеали. Самоосвіта була основним процесом отримання університетських знань, і тьюторство спочатку виконувало функції її супроводу.

У кінці XVI ст. тьютор стає центральною фігурою в університетській освіті. До XVII ст. сфера діяльності тьютора розширилася: дедалі більшого значення стали набувати не тільки освітні, а й виховні функції. Тьютор визначав і радив студенту, які лекції та практичні заняття найкраще відвідувати, як скласти план своєї навчальної роботи, стежив за тим, щоб його учні належним чином займалися і були готові до університетських іспитів. Тьютор стає найближчим радником студента і помічником у всіх його труднощах.

У XVII ст. тьюторська система офіційно визнається частиною англійської університетської системи, поступово витісняючи професорську (німецьку) модель. Із 1700 по 1850 рр. в англійських університетах взагалі не було публічних курсів і кафедр. До іспитів студента готував тільки тьютор. Коли наприкінці XIX ст. в університетах, на решті, з'явилися і вільні кафедри (приватні лекції), і колегіальні лекції, за студентом все одно залишалося право особистого вибору професорів і курсів [6, с. 40–42].

Поряд з університетською тьюторською системою поширення набули заняття студентів із приватними тьюторами, які були ними у коледжах, або колишніми випускниками. Майже усі студенти зверталися до них по допомогу, особливо на час трьох триместрів, перед екзаменами [2, с. 96].

Протягом XVIII – IX ст. у найстаріших університетах Англії тьюторська система не тільки не здала своїх позицій, але, навпаки, зайняла центральне місце в навчанні: лекційна система служила і досі є лише її доповненням. Прихильники англійської системи освіти завжди виступали проти введення німецької моделі організації навчального процесу в університетах, що підтверджує наступний факт: рада ректорів

Оксфорда на початку XIX ст. виступила з протестом: «Скасування тьюторства, – писали вони в своїй петиції, – буде підмінити освіту інформацією, а релігію – псевдовченням» [6, с. 40–42].

Варто зазначити, що в Англії університетська освіта завжди була престижною і знаходилася на вершині освітньої піраміди. Університети з часу свого виникнення були організаторами й активними учасниками соціальних, економічних і національних програм розвитку. Впродовж довгого часу основним завданням університетів було поширення високого рівня знань, виховання еліти суспільства, розвиток культури мислення і діяльності, поширення культурних цінностей [12, с. 184].

На початку XXI ст. Англія, як і раніше, є всесвітньо відомим центром навчання та наукових досліджень. В англійських коледжах та університетах навчається велика кількість студентів із різних країн світу – США, Франції, Німеччини, Японії, Кореї, Росії, України. Там проводяться найбільші міжнародні наукові симпозиуми та видаються найбільш авторитетні наукові книги. В Англії тьютори досі відіграють важливу роль у навчальній і виховній роботі. Англійські педагоги вважають, що студент формується як фахівець тільки в умовах так званої тісної академічної спільноти, де існує зворотний зв'язок між студентом, викладачем і всім професорсько-викладацьким складом, а тьютор є сполучною ланкою, що забезпечує цілісність академічної освіти.

У традиційному значенні сучасна тьюторська система Англії – регулярні заняття 1–2 студентів із викладачем-тьютором протягом всього курсу навчання. Тьюторські заняття проводяться викладачами, аспірантами, а також спеціалістами-практиками, які не входять до штату університета. Тьютор не є викладачем у звичайному розумінні, це наставник, який допомагає студенту розвивати здатність мислити, виробити вміння відбирати і критично аналізувати факти, вміння «думати для себе». Тьютор пильнує успішність і формування особистості як спеціаліста.

Проте, як зазначає А. Барбарига, в роботі тьюторів багато формалізму. Дуже часто справжнє творче обговорення рефератів та інших проблем, піднятих на тьюторських заняттях студентами або викладачами, перетворюється на формальні дискусії, побудовані за традиційними законами англійського ораторського мистецтва. На тьюторських заняттях нерідко відбувається передача інформації, перевірка рефератів або ж звичайна підготовка до іспиту. Реферати студентів, з обговорення яких, як

правило, починається тьюторське заняття, нерідко обмежуються лише матеріалами підручників або мають просто суб'єктивний характер. Правда, зустрічаються і серйозні роботи, які містять аналіз літературного твору.

І. Кравченко вважає: «Тьюторське заняття – такий вид організації навчальної діяльності студентів, в якому процес учіння побудовано в основному на самостійній роботі студентів, а процес викладання полягає у здійсненні контролю за рівнем виконання завдань, а також у наданні проміжної консультативної допомоги» [7, с. 6–7].

Особливо варто відзначити місце тьюторської системи у вивченні предметів гуманітарного циклу. Існує думка, що ця система є найбільш ефективною саме з цією групою предметів. У працях англійських істориків і педагогів зазвичай стверджується, що мало серйозних спірних питань може виникнути, коли йде мова про такі, наприклад, предмети, як фізика, проте багато різних поглядів виникає, коли йдеться про літературні, історичні або філософські проблеми. Такою аргументацією пояснюється факт, що в ряді англійських університетів студенти, які вивчають предмети природничого циклу, взагалі рідко мають заняття з тьютором, або ж кількість таких занять незначна. Така зорієнтованість пояснюється тим, що предмети гуманітарного циклу є потужним ідеологічним засобом, їм належить провідна роль у формуванні світогляду студентів [2, с. 96–98].

Для англійців тьютор – наставник, психолог, правознавець, друг і радник. Багато навчальних закладів Великобританії працює за принципом пансіону: дитина цілий тиждень перебуває у навчальному закладі і лише на вихідні їде до батьків. Тому лише з тьютором можна обговорювати низку проблем, які виникають протягом тижня: як досягти кращих результатів у навчанні, як потоваришувати з однокласниками, як постояти за себе тощо.

На думку Н. Дем'яненко, тьютор змушений перебувати у стані постійного пошуку і результатом його роботи має бути індивідуальна програма навчання студента. Науковець відзначає: «Нині існує прагнення представити тьютора як педагога, психолога, соціолога, завдяки діяльності якого студент може визначити і знайти свою нішу, стати викладачем, який об'єднує у формуванні людської індивідуальності загальне, соціальне, культурне й особистісно-індивідуальне» [4, с. 6].

На нашу думку, тьюторський супровід спрямований на виявлення та розвиток освітніх мотивів і інтересів учня, пошук

освітніх ресурсів для створення індивідуальної освітньої програми, на роботу з освітнім замовленням родини, формування навчальної та освітньої рефлексії учня. Завдання тьютора – побудова освітнього простору як простору прояву пізнавальних ініціатив та інтересів учнів та створення індивідуальної освітньої траєкторії. Наслідком цієї функції, як вважає К. Волченкова, є поява функції, опосередковано зазначеної більшістю авторами, а саме формування навчального альянсу. Навчальний альянс – це стосунки викладача і студента, коли обидва вони перебувають у стані співробітництва, спрямованого на успішне вирішення навчального завдання і подолання перешкод зовнішнього і внутрішнього характеру, що заважають вирішенню цього завдання. Тьютор встановлює зі студентами партнерські стосунки, забезпечуючи психологічну підтримку під час навчання, організовує їх освітню діяльність, представляє академічні інтереси студентів на факультеті. Тьюторський супровід, націлений на реалізацію принципу індивідуалізації в освіті, сприяє найбільш повному розкриттю особистісного потенціалу студента за умови встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин, в яких кожна сторона бере на себе відповідальність за свій вибір [3, с. 71–76].

Для Великої Британії характерна така структура тьюторської системи:

- керівник занять (Director of Studies), який забезпечує навчання студентів загалом;

- моральний наставник (Moral Tutor), що несе відповідальність за життя студента в університеті;

- тьютор (Tutor or Supervisor in Cambridge), який відповідає за навчання студента під час навчального року.

У деяких університетах, наприклад Оксфордському, усі три функції виконує одна і та сама особа [11, с. 206].

Професор Д. Боуд зазначає, що взаємодія тьютора і підопічного, в основі якої лежать партнерські стосунки, передбачає спільну діяльність за такими аспектами: усвідомлення своїх потреб, роздуми над навчальним процесом, постановка цілей, планування своїх дій, знаходження ресурсів, необхідних для навчання, робота в тісному товаристві з іншими учасниками навчального процесу, вибір навчального плану, розроблення проблем на семестр, використання викладачів як партнерів та помічників, орієнтація на самостійну роботу у процесі навчання, розроблення критеріїв оцінки своєї роботи, залучення до процесу самоконтролю, отримання додаткових знань за межами навчального закладу,

прийняття важливих для подальшого життя рішень [15, с. 23].

За твердженням В. Аллана, правильна організація тьюторської системи значною мірою залежить від:

- готовності учня до взаємодії з тьютором (підготовка до такого виду діяльності відображена в програмах з наступності між середньою і вищою школою);

- матеріалу для роботи (у підборі матеріалу для учнів беруть участь і тьютор, і студент. Особлива увага приділяється структуруванню матеріалу. Критиці, як правило, піддається прагнення взаємодіючих сторін вдаватися до крайнощів при плануванні матеріалу. Недостатньо структурований матеріал може привести до неефективності рекомендацій. Зайва структуризація призводить до ускладнення матеріалу, що в свою чергу, викликає збільшення кількості часу на роботу і невиправдані зміни у фінансуванні);

- готовності тьютора до взаємодії зі студентом (від тьютора потрібна наявність педагогічних умінь і сприйнятливості до нових відкриттів у методиці та педагогіці);

- ефективності оцінювання знань (якщо система забезпечує регулярну оцінку знань і при цьому беруться до уваги індивідуальні особливості учня, з'являється можливість враховувати не тільки сильних учнів, але й тих, що слабо встигають, а також всі рівні знань, характерні для кожного, хто навчається. Таким чином педагоги можуть індивідуалізувати систему. Важливо, щоб оцінювання знань і умінь відбувалося досить часто для того, щоб запобігти ймовірному відставанню студента від наміченого плану) [13, с. 49].

Варто відзначити, що ставлення до тьюторської системи в Англії неоднотайне. Деякі вчені і педагоги-практики сприймають її вкрай негативно. Серед негативних моментів відзначаються: залежність тьюторської системи від індивідуальних особливостей особистості тьютора, відірваність часом тьюторської системи від основного курсу навчання, її конфлікти з лекційною і семінарськими системами, загроза «годування з ложки», що становить перешкоду самостійній роботі студентів [14, с. 95].

Інші вчені налаштовані оптимістично і виступають за збереження, зміцнення і розширення тьюторської системи. Свою точку зору вони мотивують результатами проведених досліджень, які доводять, що ефективність процесу засвоєння і застосування знань суттєво залежить від роботи тьютора, до обов'язків якого входить контроль за успішністю студентів, їх ставленням до навчання, формуванням у них навичок самостійної роботи [16, с. 38].

Н. Акініна вбачає тьюторський ефект у тому, що студенти не тільки «ставлять собі усвідомлені запитання про сенс власних дій, але, врешті-решт, знаходять внутрішні стимули для навчання. Вони відкривають для себе причини і власні пріоритети вивчення того чи іншого предмету. Таким чином, тьютор допомагає студентові стати суб'єктом власної діяльності освіти» [1, с. 7].

На відміну від нашої країни, де цілі навчання визначаються викладачем і «нав'язуються» студентам, в Англії можна говорити про партнерські стосунки учня і тьютора щодо програмних цілей навчання, рівня, якого студент може досягти. Викладач і студент домовляються, в якому режимі їм працювати. Тьютори можуть дозволити підопічним працювати автономно для досягнення поставленої мети. Деякі тьютори навіть вважають, що в ідеалі взагалі не стали б втручатися у вибір студентами навчального матеріалу. Можливо, вони порадили б студентам вибирати матеріал в проблемних галузях. Але і це не завжди необхідно, оскільки деякі студенти самі бачать, де їм потрібно працювати більше.

Висновки з проведеного дослідження. Тьюторська система продовжує укріплювати і розширювати свої позиції. В наш час вона використовується в тій чи іншій мірі у всіх університетах Англії. Значна роль їй відводиться у нових університетах, деякі з яких спочатку не приймали її. Поряд зі зниженням у них ролі тьюторської системи як методу навчання посилюються її виховні функції. Із загостренням боротьби ідеологій роль тьютора як наставника посилюється. Спілкування на тьюторському занятті студента із вченим, який володіє, крім високої кваліфікації, і позитивними особистісними якостями, варто визнати дуже корисним. Для тьютора важливо, щоб студент чи учень сам збагнув свій потенціал, місію, призначення в житті. Тьютор дбає, щоб вихованець міг всебічно розкрити самого себе та якомога повніше використати свої можливості.

Перспективи подальших наукових розвідок у цьому напрямі вбачаємо у більш детальному вивченні феномена тьюторства як позиції педагога в системі освіти, а також у розробленні комплексу методів і прийомів навчання тьюторства майбутніх вчителів у процесі фахової підготовки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Акініна Н. Тьюторство як технологія / Н. Акініна // Освіта. – 2016. – № 6. – 13 квітня (№ 13–14). – С. 7.
2. Барбарига А. Британские университеты : учебное пособие для вузов / А. Барбарига, Н. Федорова. – Москва : Высшая школа, – 1979. – 127 с.
3. Волченкова К. Тьюторское сопровождение как основа субъект-субъектных отношений тьютора и студента / К. Волченкова // Вестник ЮУрГУ. – 2013. – № 3. – С. 71–76.
4. Дем'яненко Н. Тьюторство у вищій школі / Н. Дем'яненко // Освіта : всеукр. гром. політ. тиж. – 2016. – № 13/14 (6–13 квітня) – С. 6.
5. Долгушева А. Наставничество как педагогический феномен : история и современность // А. Долгушева, В. Кадневский, Е. Сергиенко // Вестник Омского университета. – 2013. – Вып. № 4 (70). – С. 264–269.
6. Ковалева Т. Профессия «тьютор» / Т. Ковалева, Е. Кобыща, С. Попова (Смолик), А. Теров, М. Чередилина. – М.; Тверь : «СФК-офис», 2012. – 246 с.
7. Кравченко І. Тьюторство: досвід / І. Кравченко // Освіта : всеукр. гром. політ. тиж. – 2016. – № 13/14 (6–13 квітня). – С. 6–7.
8. Педагогические идеи античных философов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.directeducation.ru/powins-1242-1.html>.
9. Руссо Ж.-Ж. Педагогические сочинения : В 2-х т. / Под ред. Г. Джибладзе; сост. А. Джуринский. – М.: Педагогика, 1981. – 656 с.
10. Рыбалкина Н. К истории тьюторства / Н. Рыбалкина // Тьюторство: концепции, технологии, опыт. Юбилейный сборник, посвященный 10-летию тьюторских конференций. – Томск: Принт, – 2005. – 205 с.
11. Ходцева А. Тьюторская система как эффективное средство организации самостоятельной работы студентов в высших учебных заведениях Великой Британии / А. Ходцева // Професіоналізм педагога (Європейський вибір України): матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (21–23 вересня 2005 р.). – Ялта, – 2005. – Ч. 2. – С. 204–210.
12. Чертовских О. Историко-педагогические основы системы университетского образования Великобритании / О. Чертовских // Вестник МГИМО. – 2013. – № 2(29). – С. 183–187.
13. Allen V. Children as Teachers / V. Allen. – Open University Press, 1976. – 178 p.
14. Bagnal R. Enhancing Self-direction in Adult Education // Australian Journal of Educational Studies, 2001. – № 8. – PP. 90–101.
15. Boud D. Implementing Student Self-assessment. Sydney // Higher Education Research and Development Society of Australia, 1996. – 130 p.
16. Taylor M. Learning for Self-direction in the Classroom: the Pattern of a Transition Process // Studies in Higher Education. – 2002. – № 5. – PP. 34–41.